

Բ Ի Չ Չ Ի Ո Ւ Ա.

Պ Ի Ր Ք Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ

Ա

Երկրորդ օրը առաւօտանց կանուխ Ալեքսանդրիա քաղաքը տօնական զարդերու մէջ էր. մէկէն անհուն բազմութիւն լեցուած էր՝ տերեւներով լեցուն ու պճնազարդ դրօշներով ծածկեալ փողոցներուն մէջ. բազմութիւնն՝ այն հասարակ տնէն ուր էին Նաբոլէոն ու Յովսէփինէ՝ դէպ 'ի արուարձանին ծայրը կանգնուած յաղթական կամարը կ'երթար, ուսկից պիտի անցնէին Մարէնկոյի անուանի դաշտերն երթալու տեսնելու համար:

Ալեքսանդրիայէն Մարէնկոյ տանող ճամբուն վրայ նոյնպէս էր ժողովրդեան խառնիճաղանճը, աղաղակն ու փողերու ձայնը:

Ոչ երբեք Լորետոյի Ս. Աստուածածնայ պանդխտութեանը կամ Հռովմայ յորեւեան հանդիսի մը համար այնչափ ամբոխ մարդկանց խոնուած էին՝ որչափ որ այս պատերազմական ծխաշունչ դաշտը դիտելու համար ամեն կողմանէ կը թափէին: Վասն զի գլխաւոր հանդէսն հոն էր. Նաբոլէոն կայսրը կեղծեալ պատերազմի մը ներկայ պիտի գտնուէր 'ի յիշատակ հինգ տարի առաջ հոն ըրած յաղթութեանը, քանի որ դեռ առաջին հիւպատոս էր: Ճամբուն երկայնութեամբը սեղաններ, ստոլներ դրուած են. ուտել խմել ու բացօդուն մէջ կատակերգութիւն ձեւացնել, և ինչուան քարոզ տալ՝ առհասարակ է. յանկարծ ընդ մէջ թէատրոնին ու գինետան այլ և այլ ամպիոններ կը տեսնուին: Կրօնաւորներ ամբոխին մէջ խառնուելով, կամ մէկդի

ճամբուն եզերքը քաշուելով և գոհ չըլլալով սոսկ օրհնել անցորդները՝ կը յորդորեն որ հանդարտին ու ժուժկալութիւն ունենան, և փղոսկրէ պզտիկ Աստուածածնի պատկերներ ու օրհնած վարդարաններ կը ծախեն իրենց:

Մարէնկոյ գեղին միակ ձիգ ճամբուն վրայ ամէն տուն պանդոկի փոխուեր է ու բազմամբոխ շարժման ու շփոթութեան մէջ կ'երևան: Ամէն պատահաններէ գնողներուն փորձութիւնն ու ախորժը շարժելու համար ծխեփեաց խողենի ապուխտներ, երշիկներ, շամփուրով խորոված մսոտ կարմրակաքաւներ, լորամարգիներ ու շատ մ'ալ ձուաղեղներ ու շաքարեղէններ: Իտալացիք, Գաղղիացիք, գինուորական, քաղաքացի կը մտնեն կ'ելլեն, մէկզմէկ կը հրեն. դգմաճներու քաքարներու բոկեղներու ու պլակունտերու կոյտեր ծախողներու ձեռքին մէջ կը սպառին:

Նեղ ու մութ սանդուղներու վրայ ելողներն ու իջնողներն երկու գիծ ձեւացած զիրար կը հրեն կը հրմտըկեն. ու մանք պարէնին ձեռքերնին՝ որպէս զի մօտականերնուն յափշտակել չտան՝ թևերնին գլխերնէն վեր կը բարձրացընեն, ու մթուն մէջ աւելի երկայն ու ճարտար ձեռք մը կը կորզէ համադամ խորտիկը, հոգելից կսկուծ մ'եղեր է, կամ թուզ նարինջ ապուխտ խատուտիկ լորամարգի, կամ կեղևոտ բլիթ. կամ պտուկի մէջ կարմրեցուցած գերազանց մսի կտոր մը, պտուկն ալ մէջինն ալ մէկտեղ յափշտակելով: Առջի քայլէն ինչուան վերջինը խեղկատակութիւնք, կանչուրուին ու երկայն բարակ քրքիջներ կը լսուին. ներս մտնող գողն առած մասին վրայ գոհ ետ կը դառնայ. իսկ վար իջնողն ու գողցընել տըւողը կը ստիպուի կերակրոյ համար նորէն ներս մտնելու. ու խուռն ամբոխը յանկարծական մակընթացութեամբ ու տեղատութեամբ խախտուելով ու շրջաններ ընելու բռնադատուելով, զուարթութեամբ երդմունքներ ընելով, օդոյն մէջ բռնցի հարուածներ տալով մաս մը փողոց կը թափի, մաս մ'ալ դահլիճ.

ներուն մէջ՝ ուր ծխողները կրօնաւորաց բարի խրատները մոռցած՝ զլուխ ճաթեցնելու աղաղակաւ կ'երգեն :

Խորտկալից սեղաններու և կոշնականներով լեցուն բազմոցներու հետ խուցէ խուց սպասաւոր կանայք և մանրիկ աղախիները կը շատնային . ոմանք գունաւոր ղենջակներով, մազերնին փոշելից, ու պզտիկ դանակ մը ձեռքերնին, որ հիմա ալ նոյնպէս իրենց գլխաւոր զարդն է . ոմանք ալ կարճ ներքնամեկնոցով, մազերնին հիւսած, բոկոտն ու վզերնին ճակատնին ականջնին ոսկեղօծ ակունքներով զարդարած :

Ճամբուն գեղին տան փողոցի այս աշխոյժ տեսարաններուն, այս խուլ շնկոցներուն երգերուն գոռում գոչումին խնտալներուն և խօսակցութեանց՝ դաւաթներու պնակներու ձայներուն ուրիշ աղաղակներ պիտի յաջորդեն քիչ ատենէն :

Ժամէ մը թնդանօթն այս գեղին վրայ պիտի որոտայ, յայտնի է թէ զրեթէ անվնաս կերպով, միայն ապակիները ջաղջախելով . ճամբան ալ պատեւրագմի եռանգեամբ բորբոքած զօրաց ձայներովը պիտի հնչէ, ու տներն աւանն ալ անգնտակ հրացանաց ծխոյններք և պիտի աներևութանան :

Վայ ան ատեն եթէ պարէններն աղէկ պաշտպանուած չըլլան . վայ նաև բոկոտն մանրիկ աղախնոյն, վասն զի ձևացեալ պատերազմը երբեմն բուն պատերազմի զեղծմունքն ունի :

Մասնաւորապէս կը ջանան որ տեսարանները նման ըլլան . Մարէնկոյի դաշտին մէջ պատրաստուածը շատ պերճ ու վառվռուն էր :

Արդէն չքեղ դահոյք մը բարձրացած էր այն չքնաղ բլուրներէն մէկուն վրայ՝ որովք երկիրը գմբեթարդ է, ու եռագոյն դրօշակներ չորս բոլորը կը ծածանին . արդէն ամեն տեսակ զինուորութեանց և նշանադրեցատի զնդերն սկսեւ էին լեցուիլ իրենց տեղերը բռնելու . փողն հնչեց, ձիաւորներն ալ եկան . թմբուկն ամբողջ գետինը կը թնդացնէր, իսկ ձիերն ու թնդանօթա-

ձիգ կառքերը գոգցես կը դղրդէին ու կը խանգարէին զայն : Աջակից սալարներն իրենց փողփողեալ տարազովը կ'անցնին ու կը դառնան, հազար ու մէկ ուղղութեամբ կը բաժնուին . դրօշակներն օդուն մէջ կը ծաւալին կը ճօճին, և միանգամայն նոյն ատեն դարգմանակներու, ցցուններու, երփն երփն ու եռագոյն փետուրներու շարժուն ծովը կոհակաձև կը տատանէր : Իսկ արևը՝ Նաբոլէոնի հանդէսներուն մեծ հրաւիրակը, կայսերական չքեղութեան այն լուսալիւր փայլը, կրակի պէս կը շողշողացընէր ոսկեղէն երիզները, թընդանօթոց պղինձները, գլխարկները, լանջապաններն և վաթսուն հազար սուխներն, որոնցմով խողանացեալ էր դաշտը :

Հետաքրքրաց բազմութիւնը տեսնելով որ զինուորները սկսան փութով իրենց շարժմունքները, մէկէն ետեւ քաշուելով՝ նահանջի անբաւ բոլորակ մը կը ձևացնեն, նման Ուլիսեսու ալեաց որոնց վրայ յանկարծ սոսկալի կոհակ մը կու գայ կը ճնչէ : Քանի մը ձիաւորներ ալ դէպ ի յետամնաց ամբոխը վազելով շուտ մը զմիջօրը կը սրբէին :

Գեղն ամայացաւ, գուարթ վրանները ծալլուեցան, սեղանները վերցուեցան, երգերն ու աղաղակները լռեցին . մարդիկ կերակուրնին կամ խաղերնին կէս թողուցած, կանայք ալ ձիոց խրինջիւնէն ու սուրբերու շողիւնէն սարսափած՝ տղաքնին ետնէն բերելով՝ դաշտին ամեն կողմանէ կը վազէին :

Եթէ մէկը դեռ չտարտղնած ու իւրաքանչիւր դրօշներու տակ եղած ժամանակ ամբողջ բանակին շարքին վրայ աչք մը տար, զօրաց կեցուածքէն՝ վայրագ բնաւորութենէն կամ երեսնուն վրայ եղած լռին տխրութենէն դիւրաւ կրնար հասկընալ թէ անոնք են որ լան մարաջախտն իր հրամաններովը կանխաւ իբրեւ յաղթեալ կամ ապագայ յաղթող որոշած էր : Ինքն իսկ հոն էր բաղմամբիւ սպաներով ու կը ճանչնար այն տեղն ուր քաջութեամբ նահատա-

կեր էր երբեմն և իւրաքանչիւրոյ ընելիք մասը բաժնէր էր :

Հոն պիտի կրկնուին 1800 տարւոյն յունիսի 14ին եղած ճակատամարտին գլխաւոր շարժմանքը, բայց ջանալով եղած վրիպակները զանց ընել. վասն զի կեզծ ռազմայարդարութիւն մ'է, թնդանօթի հարուածներով յանկարծական բանաստեղծութիւն մը՝ որնոր կայսեր ու թագաւորին կը պատրաստուէր :

Գնդերը կը կազմուին կը կարգաւորուին և ըստ սալարներուն հրամանաց կը գալարին, Ալեքսանդրիոյ ճամբուն վրայ սրածայն ներդաշնակութիւններ լուսելուն պէս : Տարտամ մոնչիւն մը կը թանձրանայ ու անթիւ բազմութեան մէջ կը տարածուի, որ Դանաբոյի, Պորմիտայի, Որպայի գետափանց կամ Դորդանէի լեռանցամէջներուն վրայ պատրու պարուած էին, ու այն ընդարձակ կըրկէսին երերուն ու եռանդուն գօտին կը ձևացնէին :

Յանկարծ մարդակռուոյն թմբուկը կը հնչէ. ամեն կողմանէ կեցցէներ ու պոռալու ձայներ կը բարձրանան ալեձև փոշոյն մէջէն. սուրերը լուսով կը փայլին, հրացանները կը շտկուին, և միաձոյլ շարժմամբ կը հնչեն և ութը ձիով լծուած փառաւոր կառք մը՝ խտալիոյ ու Գաղղիոյ զէնքերով դրոշմուած ինչուան իրենց զահուն ստորոտը կը բերէ գօլփսէփինէ և զնարտիւն, որ խտալիոյ ամեն երեսփոխանաց և Լուքքայի, Ճենուլայի, Ֆիրդէնցայի, Հուովմայ ու Բրուսիոյ դեսպանաց մեծարանքն ընդունելէն վերջը, հանգիստ կենալէն նեղուելով, ձիուն վրայ կը ցատքէ ու մէկէն ամբողջ դաշտը կրակով ու ծխով կը բորբոքի :

Ասոնք էին առոյգ աշխարհակալին խաղերը, պատերազմը պարապութեանը դբօսանքն էր, պատերազմը իրեն բարձր վախճանին հասնելու համար. այս բանս պէտք էր իրեն պէս կրակոտ սրտի մը՝ որ տիրապետելու համար ծընած էր, և աշխարհակալութեամբ էր միայն որ ինքզինքն անգործ կեցած չէր սեպէր :

Գօլփսէփինէ միայն մնացեր էր դահուն վրայ և գրեթէ զարհուրած էր այն տեսարանէն. կայսերմէ որոշուած սպայ մը այն մեծամեծ շարժմանց վախճանն ու տեղափոխութեանց գաղտնիքն իրեն կը բացատրէր :

Յըցուցեր էր Մելաս աւստրիացւոյն Գաղղիացիքը Մարէնկոյ գեղէն վճռտելն ու գլխակոր Բիէդրա Պուոնա և Քասգէլ Չէրիելոյ փախցընելը, և Պոնաբարգէի յանկարծ զյաղթականը կարկամեցնելը 900 հիւպատական թիկնապահներովը : Իսկ հիմա բոլոր ուշադրութիւնը մարտին որոշողական մէկ վայրկենին վրայ ամփոփել կուտայ. հասարակապետականը ետ կը քաշուին, բայց Ռեզէ Դորդոնէի ճամբուն վրայ կ'երևայ. Հունդարաց զարհուրելի առաջքն Ջաքին հրամանատարութեամբ՝ կուռ վառեալ զէնքերով իրեն դէմ կը վազեն : . . .

Սպան դեռ խօսելու հետ էր երբ Գօլփսէփինէ թեթեւ շփոթութիւն մը զգաց իրեն մօտ. պատճառն հարցուց և իմացաւ թէ մատաղ աղջիկ մը անխոհմուտութեամբ զօրաց պատնէշներուն մէջէն անցնելով՝ յարձակման ժամանակ ձիաւորներէն կամ կառքէ մը բիւր անգամ ջախջախուելու վտանգաւ, յուզմունք կը պատճառէր յամառութեամբ պնդելով պահապանաց ու նաժշտաց դէմ՝ թէ կայսեր կ'ուզէ երթալ :

Կը շարունակուի :

Ճարտար Գողոշքիւն :

Գեղացիին մէկը ծախու այծ մը ու նենալով կը հեծնայ իր իշուն վրայ, ու ճամբայ կ'ելլէ որ տանի իրեն այծը մօտիկ քաղաք մը, մեծ յուսով որ կարելի եղածին չափ աղէկ դնով ծախէ կենդանին : Եւ որպէս զի ճամբան հանգիստ ըլլայ, այծուն վիզը զանգակ մը կ'անցունէ ու կը թողու որ կենդանին իր ետէնէն գայ : Իրեք ճարտար գող, ճամբ